

Filigrana

INTERVISTA MINN DANICA ABELA

INTERVISTA MA' MONS. DR EDGAR VELLA

TUL TA' HIN: SEBGHA U TLETIN MINUTA U TMIENJA U
HAMSIN SEKONDA

DATA TAL-INTERVISTA: 17 TA' DICEMBRU, 2024

POST: L-ARKIVJU TAL-KATIDRAL, IMDINA

Illum, is-sbatax ta' Diċembru jiena Danica Abela qiegħda nintervista lil Monsinjur Dr Edgar Vella fl-Arkivju tal-Katidral għall-Proġett Filigrana.

Danica Abela: L-ewwelnett grazzi talli aċċettajt din l-istedina. Mons. Dr Edgar Vella, il-President u Kuratur tal-Mużew tal-Katidral. Tista tgħidilna dwar l-ewwel involviment tiegħek fil-Katidral tal-Imdina u l-kontinwazzjoni tiegħek tul das-snin kollha li ilek taħdem f'dan il-post tant prestigġjuż?

Mons. Edgar Vella: L-ewwel esperjenza tmur lura bosta bosta snin. Meta ġejt appuntat bħala Assistant Kuratur tal-prediċessur tiegħi Dun Ġwann Azzopardi, għax hekk nafuh. Voldieri kien għal habta tal-elf disa' mija u tlieta disgħin, erbgħa disgħin xi haġa hekk meta ħadt dan il-*post* hawnhekk u niftakar dak iż-żmien l-Mużew kien differenti ħafna, m'għandux x'jaqsam mal-lum imma dejjem kien hemm ċertu entużjażmu u kif taqbad tgħid, sens ta' avventura biex nimxu l-quddiem, f'dak kollu li jitlob l-iskeda ta' mużew, voldieri donazzjonijiet, katalogar, esibizzjonijiet, attivitajiet kulturali, tnedijiet ta' kotba, lekċers, dawn kienu l-ħajja ta' kuljum, tajjeb. U niftakar sa mill-ewwel ftit xhur illi kont appuntat bħala Assistant Kuratur, niftakar kienet ġietni l-idea biex nagħmel wirja tal-kurċifissi. Kienet wirja li baqgħet tissemma għal bosta snin. Kurċifissi minn kullimkien, mill-parroċċi ta' Malta kollha, jiġifieri minn Birżebbuġa sa' Bormla, minn Bormla sal-Mosta u nibqgħu sejr in kullimkien kien hemm fuq sebgħin biċċa skultura ta' kurċifissi u niftakar illi din il-wirja illi kienet miftuħa fi żmien il-Ġimgħa Mqaddsa kienet attirat niftakarhom in-nies jgħiduli, wieħed mill-ftit drabi li raw dak il-kwantità ta' nies f'salt u Maltin biex jaraw din il-wirja għax kien fiha, minbarra l-varjeta tal-istili, kellek il-varjeta tal-materjal, il-varjeta ta' teknika u l-espressjoni u anke tad-daqs. Jiġifieri kien hemm biċċiet minnhom ta' ftit ċentimetri u oħrajn li kienu kbar. Dik niftakar kienet l-ewwel waħda imbagħad intgħogħbot u kont introduċejt il-wirjiet tematiċi, allura minn darba għal oħra għamilt diversi wirjiet bħal wirja per eżempju tal-presepji u bambini antiki, tas-seklu tmintax u dsatax. Xogħlijiet mill-isbaħ li kienu ġew minn ħafna kollezzjonijiet privati li dawn ix-xogħlijiet ma reġgħux ħargu qatt iżjed għal pubbliku, ma nafx x'sar minnhom. Wirja per eżempju ta' ikoni marbutin mal-passjoni ta' Ġesù , jiġifieri fuq it-twavel, fuq l-injam kienet importantissima dik ukoll. Wirja fuq il-konfraternitajiet bid-diversi, wirja oħra Marjana, xbihat tal-Madonna minn diversi postijiet illi jkunu jiffukaw fuq sugġett wieħed u jħallu lil viżitatur jimraħ fuq dan is-sugġett u jespandi n-*knowledge* tiegħu fuq tema waħda imma b'ħafna varjazzjonijiet u kienu jintgħogħbu ħafna dawk. Naturalment ma' dawn dak iż-żmien, kellna kumitati bħal *Friends of the Cathedral* u *r-Resources Council* li kienu jaħsbu biex ingħibu l-fondi, ma kienx bħal-lum, ma kellnix l-għajnuna u l-possibilitajiet li nsibu illum dak iż-żmien imma dejjem għamilna mill-aħjar biex il-Mużew niipromovuh u mmexxuh il'quddiem.

DA: Lil hinn mill-ħafna interessi u studju li aktar tard 'il quddiem ikollna ċans niskopruhom f'intervista oħra, illum ser nistaqsik biss dwar l-interess tiegħek fl-arti tat-tradizzjoni tal-presepji. Xi tgħidilna ftit fuq din l-arti?

EV: Mela, huwa sugġett vast hafna. L-arti tal-presepju naħseb tgħogħob lil hafna hafna hafna nies. Jiena bħala tifel, il-presepju kien jaffaxxinani bħal ma kien jaffaxxina lin-nies kollha, it-tfal kollha bniet u subien, niftakarni immur għan-novena, naqra ta' tifel fl-Oratorju tal-Imġarr ma' Dun Gużeppe [Micallef] u nitpaxxa nara dawk il-pasturi, dak iż-żmien pasturi Taljani, kienu qishom ta' xi kartapesta, jew xi haġa hekk xi pastamadera imma kienu naqra imdaqssin, pjuttost naqra kbar bħala pasturi u ta' kuluri varjati u ta' karattri differenti u niftakar darba dawn il-pasturi ma nafx x'sar minnhom illum kien dejjem jaffaxxinani. Ahna d-dar konna dejjem nagħmlu l-presepju huti l-kbar jagħmlu l-presepju u dejjem jintiret ix-xogħol sakemm fl-aħħar spicċajt nagħmlu jiena. Jiġifieri hija xi haġa mil-lewn tad-dinja kulhadd qiegħed f'ambjent dak iż-żmien iżjed illum bħala tfal konna f'ambjent iżjed miġbur, ambjent iżjed sempliċi ma kellniex l-affarijiet, il-mobiles u l-Internet u l-Facebook u l-affarijiet li ż-żgħażaġh għandhom illum u jqattgħu hafna ħin fuqhom, ahna ma kellna xejn. Allura konna naraw kif nagħmlu biex nivvintaw fid-diversi episodju tas-sena. Jekk hu l-Għid, jekk hu l-Karnival konna nagħmlu l-karru u jekk il-Milied nagħmlu l-presepju. Jiġifieri l-presepju kien xi haġa li drajna fiha u nagħmluh Malta hux hekk. Imma mhux il-presepju Malti, m'għandix, hafna jgħidu għax il-presepju Malti, il-presepju Malti ġie addottat mill-presepju Sqalli, addottat u addattat għal Malta. Jiġifieri kemm fix-xenografija, kemm fil-karattri ngħidu għax ix-xabbatur dak Malti, mhu veru xejn! U l-karattri tad-daqqaq taż-zaqq, u tax-xabbatur u tal-għaġeb u tar-rieqed, dawk kollha kien ilhom jeżistu hafna hafna snin qabel. Jiġifieri dawk huma kollha karattri li ahna addottajnihom minn Sqallija. Addottajnihom kemm bil-gosti, kemm bit-trasferiment ta' presepji li kienu jinxtrow minn ċertu nies nobbli jew nies ta' ċertu gosti artistici u jgibuhom hawn għax tinduna anke mill-kaxxa li kien jkollhom, kienet tkun infurrata bit-tartaruga jew inkella kien jkun fiha, fejn naf jiena, ċertu xogħol ta' induratura li m'hawnx it-tip li nagħmlu Malta u affarijiet oħra. Pero ahna tajnih, addattanih, tajnih libsa Maltija. U fuq din, niġu għal dan id-diskors *later on* meta nitkellmu fuq il-presepju l-gdid tal-Katidral. Jiġifieri ahna imbagħad bdejna npoġġu fih il-gulbiena quddiemu jew il-qamħ jew is-sagħtar. Il-presepju kif tersaq lejx ixomm is-sagħtar, illum ma tistax tagħmilha għax huwa protett bħala arbuxell, is-sagħtar. Pero is-sagħtar Malti kien element importanti fil-presepju. Imbagħad nagħmlu l-miżna bil-paletti kbar bħal tax-Xarolla iżjed qisha miżna Maltija, u min jagħmel il-girna Maltija u dawn l-elementi komplew žiedu biex il-presepju jieħu libsa aktar lokali. Jiġifieri dawn huma affarijiet li għenu l-evoluzzjoni tal-presepju jimxi l-quddiem sakemm imbagħad ha naħseb l-iżjed, li ha l-volta 'il quddiem kien permess tas-Socjeta tal-Mużew u ta' Dun Ġoġ Preca. Qabel kien hawn presepji, mela ma kienx hawn u wieħed, uħud mill-protagonisti ewlenin kienu r-religjużi speċjalment ir-religjużi Taljani jew Sqallin li kienu jiġu Malta fil-kunventi tagħna, fid-diversi kunventi, kollha kien jkollhom religjużi ġejjin minn postijiet oħra minn madwar l-Ewropa li hafna minnhom kienu jgibu magħhom it-teknika tax-xemgħa, u t-teknika tax-xemgħa u tat-tela bil-kolla biex jlibbsuhom u anke tat-terrakotta. U ovvjament dawn kienu mod kif influwenzaw u għenu imbagħad il-Maltin u bdew jirrepetu bħalhom u bdew u bdiet dieħla iżjed imbagħad kellek familja minn Ħal Lija kwantità ta' bambini, il-bambini ta' Ħal Lija nxerdu ma' Malta

kollha reġgħu ġew moda issa, bil-Bambin bil-mant ahmar u bl-qalb imdendla. Din hija evoluzzjoni li kibret u mal-polz tal-poplu Malti fis-semplicità tiegħu, dejjem nieħdu pjaċir nagħmlu dawn l-affarijiet u ninkoriġixxi li nżommu din it-tradizzjoni qas qatt li tibqa għaddejja b'ċertu entużjażmu u mħabba.

DA: U kif innammrajt mal-presepju Naplitan u x'inhuma l-kredenzjali u l-fatturi li jiddistingwuh minn presepji oħrajn?

EV: il-presepju Naplitan inammrajt minnu minn meta kont student. Jiġifieri qabel ma kellniex il-mezzi li għandkom illum, tfittxu fuq l-Internet u ssib li trid, li trid issib u saqsih id-domandi u jgħidhomlok kollha, jiktiblek anzi paper sħiħa! Dawn minn dawn ma kellna assolutament xejn. Allura inti permess tar-rivisti ppublikati u permess ta' xi filmat fi żmien il-Milied li jaf jkun hemm xi haġa fuq il-presepju Naplitan. U propju meta kont student, kont għadni seminarista, niftakar illi kemm fuq it-televisin *black and white* dak iż-żmien li kont ninzerta xi filmat fuq il-presepji Naplitani kienu jgħibu dawn il-klips fiż-żmien il-Milied. U mill-ewwel mill-ewwel għidt madoffi kemm hu sabiħ! X'atmosfera, x'moviment u x'karattri u dan kollhu! U darba fost l-oħrajn niftakar kont qed inqalleb rivista u kien hemm reklam tal-fotografija. U dan ir-reklam tal-fotografija bil-kulur minflok poġġa xi fjura, jew farfett, poġġa dettall mill-presepju Cuciniello fiċ-Certosa ta' San Martino ġewwa Napli. Presepju mill-isbaħ fid-dinja, mill-isbaħ. Qiegħed eżibit, ilu eżibit mis-seklu dsatax ta' Michele Cucinello. Incidentalment jiena immur kull sena bin-nies quddiem dal-presepju u kollezzjoni li hemm f'dal-mużew fiċ-Certosa ta' San Martino. U minn dak iż-żmien il-quddiem bdejt dejjem niftaħ għajnejja għal xi haġa simili. Il-pasturi Naplitani ġo Malta mill-esperjenza twila tiegħi, ma daħlux. Ma kellniex. Il-presepji Naplitani hija xi haġa purament lokali ta' Napli, ir-reġjuni kollha ta' taħt Napli u anke Sqallija daħal u anke Spanja. Għaliex naturalment, Napli u Sqallija kienu taħt ir-Renju ta' Spanja allura bilfors influwenzaw lil xulxin. Ir-Re ta' Spanja kien jmur Napli u jtuh presepju bħala rigal, u n-nobbli Spanjoli kienu jmorru Napli u jixtru l-*bellenes* jew *nacimientos* dak li ngħidulu presepju, biex ituh lil bniet tagħhom bħala parti mid-dota, ħalli jzommuh ġod-dar. Mela kien hemm influwenza. Malta din ma kellniex. Mill-esperjenza twila tiegħi, li daħal Malta u fis-seklu dsatax kienu statwi devozzjoni Naplitani bit-teknika tal-pasturi jiġifieri tal-*pastores notabiles* iġifieri bil-mannekkkin tal-qanneb u r-ras, l-idejn u s-saqajn li jitwaħħlu miegħu. Hemmhekk rajt u sibt għall-ewwel darba, snin twal ilu immaġini tal-Kuncizzjoni Naplitana b'din it-teknika. Kienet kollha mgħerrija ovvjament, imtertqa bil-kamla pero il-kumplament kien għadu tajjeb, il-*body* tagħha, l-idejn u s-saqajn. Ovvjament wara rrestawrajtha. Ma dawn, sibt oħrajn f'Malta bħal Madonna tal-Karmnu, San Dumniku, San Ġużepp, kbar eh, kbar pjuttost imdaqqsin ġol-bozoz. Jiġifieri dawn kienu statwi Naplitani bit-teknika tal-*pastores notabiles* li kienu jinxtrow jew jakkwistawhom in-negozjanti kif jkunu ġejjin, jew jordnawhom jew jixtruhom u jgħibuhom Malta. Statwa Naplitana, purament Naplitana minn fuq s'isfel, bil-pedestall b'kollox ġo bozza u tinżamm id-dar. Il-presepju perse ma daħalx, iżjed konna nfluwenzati mill-presepju Sqalli u rajt kemm-il darba presepji Sqallin fil-kollezzjonijiet privati f'Malta. Qiegħed ngħid għal presepji tax-

xemgħa, presepji tal-ivoru u presepji tal-alabastru. U presepji ta' dawn il-materjali imma bl-aċċessorji tal-koral, tas-*seashells* u tal-madreperla biex tifhmu l-kumpless kollu tagħhom. Il-pastur Naplitan u l-presepju Naplitan kif saqsejtni tajjeb inti jagħmlu speċjali u partikulari għax huwa verament Naplitan dan, tagħhom. U għaliex huwa tagħhom? Għax in-Naplitan għarrfu jaqbd u l-episodju tan-Natività, l-episodju Bibbliku mit-Terra Santa, jaqlawh minn post u jgibuh fil-belt tagħhom tas-seklu tmintax jew seklu sbatax u tmintax. Mela inti qiegħed tara n-Natività bil-glorja tal-angli imbagħad ha taraha fl-ambjent tas-sud tal-Italja. Bil-blat u bit-*tufo* Naplitan. Bit-taverni bil-mod tagħhom ukoll, il-*bricks* tagħhom, bit-*tegole*, bit-*tufo*, il-ġebel tagħhom, bl-elementi arkitettoniċi, il-funtana, il-pont, il-parti bukkonika tar-ragħajja u ħafna sezzjonijiet oħra li meta tgħaqqadhom jikkonsistwixxu l-presepju monumentali, sħiħ. Kollha għandhom in-narrattiva tagħhom. Allura, meta għadda ż-żmien jiena bdejt infittex u bdejt insib il-pasturi, il-*pieces* mill-*markets* tal-antikwarjat niftakar l-ewwel li sibt ġol-Ingilterra u bdejt nixtri u nixtri u bdejt insib iżjed u iżjed sakemm il-kollezzjoni bdiet tikber. Bdiet tikber b'tali mod, dan jiehu s-snin eh, sakemm imbagħad fl-elfejn u erbgħa, meta Dun Ġwann Azzopardi kienet qiegħed jikkommemora l-anniversarju tal-ftuħ tal-Wignacourt Museum, kien qalli għamlilna xi ħaġa. Għidtlu tridx nagħmlu presepju Naplitan għax il-kollezzjoni kibret b'mod li nista nesibiha. Ma kellix il-karattri li għandi illum bla dubju imma stajt nesibiha, u dak kien l-ewwel darba li gie esibit Malta il-presepju Naplitan. Il-presepju li oriġina Napli, li nħadem min-Naplitan u bit-teknika ta' Napli, oriġinali. Wieħed jrid jagħmel differenza bejn il-kollezzjonist u l-artiġjan. Il-kollezzjonist ha jmur għal *pieces* oriġinali u antiki, l-artiġjan ser jikkoppja x'kienu jagħmlu u jagħmel u jlibbishom u jahmihom Ta' Qali go wieħed minn dawn tal-*pottery* u jizbagħhom u jlibbishom u jixtri mill-ħwienet tal-Belt id-drapp u jagħmilhom pasturi. Sbieħ ukoll imma wieħed jrid jagħmel differenza bejn il-kollezzjonist u l-artiġjan. Jiġifieri jiena nista ngħid li ntroduċejt il-presepju Naplitan f'Malta bl-ewwel wirja li saret fl-elfejn u erbgħa u minn dakinhar il-quddiem ma ħaristx lura, bqajt dejjem insib u insegwi l-irkantijiet, insegwi l-kuntatti ta' nies li jsibuli minn barra minn kollezzjonijiet privati, minn familji nobiljari, ma nafx kemm il-kuntatt għandi, kwantità kbira, sa bħalissa qiegħed għaddej minn trattattivi biex nakkwista karattru attribwit ma' Lorenzo Bosqua wieħed mill-artisti tas-settecento importanti fl-art presepjali Naplitan. Li kien hemm merijade ta' artisti jimmodellaw dawn il-pasturi. Allura n-namra tiegħi bdiet minn dik l-imbierka *page* tal-*magazine* biex ngħidu hekk u baqgħet tevolvi f'moħħi sakemm issa għandi kollezzjoni enormi, presepju sabiħ ħafna li jekk il-Bambin jrid is-sena l-oħra, mhux issa għax issa ma nlaħħqux, jkun eżibit permanentement il-Mużew tal-Katidral u għalhekk l-Imdina jkollha żewġ presepji mill-isbaħ f'Malta għall-viżitaturi wieħed fil-Katidral u iehor fil-Mużew tal-Katidral. Dwar l-evoluzzjoni tal-presepju Naplitan u l-episodji narrattivi nista' nibqa sejjer u ma nifqux jiġifieri, hemm ħafna ħafna xi tgħid.

DA: Il'quddiem, anke minhabba li għad forsi tagħtina xi sorpriża għad nerggħu nintervistawk fil-fond dwar il-presepju Naplitan, allura staqna niffukaw fuq il-proġett tal-presepju l-gdid tal-Katidral, li nawgurajt ftit tal-jiem ilu. X'inhu l-ħsieb wara dal-proġett?

EV: Tajjeb mela l-idea originajtha jiena, ressaqtha lil Kapitlu u l-Kapitlu b'għaqal kbir aċċetta l-proposta li l-Katidral jkollu l-presepju tiegħu. Il-Presepju Naplitan li kont narra jiena għal għaxar snin sħaħ, narra u narra u narra u narra kont qiegħed nagħmel ħsara lil figuri antikissimi u delikati ħafna allura ma kienx li nibqa sejjer, ma kinitx tagħmel sens. Allura l-idea kienet li l-Katidral jahseb li jkollu l-presepju residenti tal-Katidral u l-Mużew jospita l-kollezzjoni tal-presepju Naplitan. Kollhu bil-figuri, bl-aċċessorji kolloxx, bl-iskoljo, bix-xenografija li qiegħed jsir ħafna xogħol biex tkun xi haġa serja. Issa dwar l-għażla, jiena wara li rajt diversi xogħlijiet dehri li wieħed mill-aqwa skulturi li għandna bħalissa fix-xogħol tal-iskultura tal-injam polikroma, huwa ħadd ħlief Ramon Cuenca Santos. U kkomunikajt miegħu u ċempittlu u kellimtu u għidtlu bl-idea tagħna, bil-proġett wara li kelli l-*go ahead* min-naħa tal-Kapitlu bla dubju ta' xejn u bdew t-trattattivi biex naraw il-logistika kollha, biex jsir kuntratt, jsiru l-affarijiet kif għandhom jsiru. U ovvjament kelli miegħi l-kumitat *ad hoc* biex inkunu nistgħu bejnietha li l-affarijiet jkollhom bidu sod biex nibdew, jiggifieri l-bozzetti rajnihom, l-*isketch* rajnih, il-bozzetti rajnihom, għaddew mit-*test*, kienu sbieħ u għadhom sbieħ u issa qiegħdin fil-Mużew il-bozzetti issa, il-bozzetti tal-presepju u imbagħad bdejt sentejn sħaħ ta' komunikazzjoni miegħu bl-Ispanjol, niktibu u jiktibli, niktibli, u ngħidlu għidli x'inti tagħmel ibagħtli r-ritratti tax-xogħol, ħalli dan l-imbieriek jitlesta meta għandu jitlesta għax il-kuntratt kellu *deadline*. U d-*deadline*, aħna ridna nlestu min-naħa tal-Kapitlu u d-*deadline* għalih jrid jlesti għax imbagħad hemm il-multi u jeħilhom hu, mhux hekk! U meta beda jibgħatli r-ritratt bdejt nirrealizza xi għmiel ta' skultura kapaci jagħmel. Jiena kont diġa naf bil-kwalità għolja tal-iskultura tiegħu imma imbagħad permess tar-ritratti li beda jibgħat bdejt diġa fil-parti inizjali meta kienu għadhom imqattgħin fl-injam diġa bdejt nara ċertu kwalità, kwalità superjuri eh. Fil-manipulazzjoni tal-injam. Filfatt uża l-injam taċ-ċedru, niżżel il-paneġġjatura sa' naħseb jiena xi four millimeters ara x'finezza eh fejn għandu l-paneġġjatura tal-mant jtir u hekk. Imbagħad ippolikromat biż-żebgħa taż-żejt. Ovvjament hu uża l-għajnejn tal-kristall imbagħad uża teknika Spanjola li Malta ma tintużax naturalment u l-Italja lanqas illi jagħmel il-*false eyelashes* fil-figuri presipjali tiegħu. Voldieri għandhom teknika l-Ispanjoli fl-istatwarju kollhu, mhux fil-pasturi biss, f'kollha illi jagħmlu l-*eyelashes*, dawn t'hawn, billi jaqta' pinzell partikulari imbagħad jwaħħalhom waħda waħda, ta' fuq u ta' isfel b'mod li meta tħares lejn l-istatwa inti tara d-dell jaqa' fuq il-wiċċ tal-*eyelashes* li qiegħdin, u jagħmluh, jrenduh iżjed reali l-figura, mhux hekk. Naturalment sakemm waslu l-kaxxi kont, kif naqbad ngħid, anzjuz ħafna għaliex beda jgħafas iż-żmien, u l-kaxxi għadhom ma waslux, imbagħad kellhom xi *holiday* Spanja u ma jaħdmux, imbagħad kellna t-tlettax [ta' Dicembru] x'jismu, kellna festa fit-*thirteenth* u ridt it-transport ta' Malta u ridt li jgħibhomna fil-ħin, għamel mod li waslu, raqdu fil-Katidral lejliet li gie hu. Mort għalih l-*airport* u bqajna ġejjin hawnhekk biex ftaħna l-kaxxi

għaliex hu qalli li hu jrid jiftahhom hu, *rightly so*, biex tara li kollox sew. Ftaħna l-kaxxi u għal grazzja t'Alla kollox wasal intatt u poġġihom u ppożizzjonhom hu kif suppost u qed ngħid kif suppost għaliex? Min ma jifhimx mal-ewwel jgħid, dak għaliex qiegħed hekk, dak għax qiegħed hekk u għaliex il-kamra qisha bankarella? U dawn jikkellmu bla ma jifhmu u bla ma jistaqsu u jien ngħid jaħasra. Ħa nibda biex nispjega ftit ix-xenografija li qiegħda tospita l-presepju, hija kamra tipikament Maltija mela żżewwiġt l-aspett Malti mal-aspett tax-xogħol Spanjol imma x-xogħol Barokk kif naraw fil-Knejjes kollha, m'għandhomx tikketti li huwa ta' Spanja, għax inħadem hemm imma ix-xogħol huwa tipikament Barokk. Il-kamra illi qiegħda tospita l-presepju hija kamra illi fil-fatt teżisti, kif inhi mkissra, delapetata, teżisti fit-triq li mill-Manikata ddu il-Mellieħa u ddu għal vapur t'Għawdex, kif iddur fir-raba' hemm kamra mwaqqa' bil-pala tal-bajtar quddiemha, dik hija l-kamra li nspiratni biex inpoġġi l-presepju fiha. Kelli diġa ħsieb li nuża l-aspett ta' kamra kif uża' Giuseppe Cali fid-diversi xeni tan-Natività u tal-Epifanija, juża qisha dar, kamra ftit umli. U jiena ħadt l-idea minn din l-kamra li teżisti fil-limiti tal-Mellieħa, fiha dan l-aspett rustiku sabiħ hekk imwaqqa', minjaf kemm stejjer tista' tirrakkonta din il-kamra, u għidt mela din nagħmluha l-kamra li tospita l-presepju u l-presepju għet impoġġi mill-iskultur stess, minn Ramon Cuenca Santos fil-pożizzjoni tagħhom fejn tirispikka s-simetrija u d-dimensjoni. Mela meta wieħed lejn il-kumpless jinduna li l-kumpless tal-figuri presepjali huma qiegħdin impoġġiha f'nofs tond, arc, *f'semi circle*. Huwa *s-semi circle* tipiku Rinaxximentali. Meta wieħed jħares lejn ix-xogħol Rinaxximentali ta' Raffaello, ta' Michelangelo, ta' Di Vinci jsib li ħafna drabi jużaw *semi circle* jew *triangle* biex jpoġġi l-figuri tiegħu f'dimensjoni perfetta u allura mit-tarf tal-mant tar-raġġaj mgħaġġel għal punta tal-bastun ta' San Ġużepp għas-saqajn tal-pastur l-ieħor għarkopptejh, għandna *semi circle*. Mela dik hija s-simetrija li ntużat biex jittqiegħdu fiha l-figuri presipjali. Imbagħad għandek il-logħob tad-dijagonali, importanti dan li wieħed jifhmu. Illi inti għandek il-persunaġġi qiegħdin jikkomunikaw ma' xulxin, mhux just tpoġġi l-pasturi, kif jagħmlu ħafna mingħajr ma jkun hemm ħsieb biżżejjed mela allura għandek il-Madonna b'dik il-ħarsa materna, b'dik il-ħarsa divina, b'dik il-ħarsa umli, dik il-ħarsa ta' ħlewwa li qiegħda tħares lejn il-Bambin Ġesù u l-Bambin Ġesù qiegħed jitbissew u jħares lejha hemm il-kuntatt bejn il-*Mother and Child*. Imbagħad għandek il-ħarsa bejn San Ġużepp u l-pastur għarkopptejh li qiegħed jagħti dahru lejn il-viżitatur, imma dak qiegħed biex jħares lejn San Ġużepp. San Ġużepp qiegħed jħares lejha u hu qiegħed jħares lejn San Ġużepp u San Ġużepp qiegħed jħares lejha fejn qiegħed il-Bambin mela għandek il-komunikazzjoni, ħares lejha u nindikalek fejn hu s-Salvatur tad-dinja. Imbagħad għandek anġlu puttini żgħir illi filwaqt li qed jħares lejn ix-xena tan-Natività qrib il-Bambin Ġesù, qiegħed joffri warda, il-warda tal-Madonna, il-warda, il-fjura sinonima mal-ikonografija Marjana, minbarra li tfakkarna fir-Rużarju u dawn l-affarijiet. Imbagħad għandek il-pastur l-ieħor, mgħaġġel bil-mant mtajjar qiegħed jħares b'ċertu kurzita' lejn ix-xena kollha, qiegħed jgħid ara wasalt fl-aħħar b'nifsu maqtuh, idejh fuq sidru, qed jistgħageb, idejh miftuħa għaliex qiegħed jara l-meravilja tat-twelid ta' Sidna Ġesù Kristu, imbagħad għandek kerubin li mhu qed jħares lejn ħadd, dak qiegħed jħares 'il barra. U tgħidli dak

x'inhum hemm, qed jiċċassa lejja? Dan huwa l-iskop tal-iskultur. Dak il-kerubin li hemm hdejn saqajn il-Madonna qed jhars lej l-ispettatur, lejna biex jestidinna issa intom idhlu fl-episodju tan-Natività, immeditaw fuq il-misteru tar-reinkarnazzjoni u l-presepju għamluh xi haġa iżjed minn *just* oġġett ta' dekorazzjoni imma oġġett ta' medittazzjoni, hekk għandu jkun. Il-presepju għandu jkun element li jgħinna nitolbu. Jiġifieri niftakar fi tfuliti, meta kont tifel konna noqgħodu quddiem il-presepju u nkantaw l-għanjiet tal-milied, naħseb illum m'għadiex moda din imma hekk konna nagħmlu biex nidhlu anke fil-ambjent spiritwali tal-presepju. Imbagħad għandna aspett ieħor illi huwa s-simboli tal-*gifts* li qed jagħtu, ir-rigali. Mela il-pastur mgħaġġel bil-mant imtajjar għandu hdejn saqajh l-ħaruf. Il-pastur li qiegħed għarkopptejh għandu hdejh iċ-ċotola bil-bajd. Xi jfissru dawn? Mela fin-nofs għandna n-Natività, il-misteru tal-irkarnazzjoni li l-Iben t'Alla sar Bniedem u għammar fostna. Għammar fostna u Sar Bniedem bħal bniedem bħal bniedem f'kollox imbarra fid-dnub, obda sal-mewt u sal-mewt tas-salib – il-ħaruf mela, jiena l-ħaruf t'Alla li nneħhi d-dnub tad-dinja, mela l-ħaruf tas-sagrifiċju hdejn il-pastur il-wieqaf jfakkarna fil-misteru tar-redenzjoni, tal-passjoni ta' Sidna Ġesù Kristu u ċ-ċedola bil-bajd tfakkarna fir-rezurezzjoni għax il-bajda tfigger, tissimbolizza l-qawmien għax mill-bajd joħroġ il-fellus, għalhekk aħna nagħtu l-bajd tal-Għid għaliex il-bajda tfigger rezurezzjoni. Mela għandna l-misteru tal-inkarnazzjoni, il-misteru tar-redenzjoni fil-ħaruf u l-misteru tal-Qawmien ta' Kristu Rxoxt permezz tad-don tal-bajda li jirrispekkja l-ħajja. Aspett ieħor imbagħad huwa l-kuluri illi juża. Il-kuluri taż-żejt imma l-kuluri li juża l-artist huma taż-żewġ *shades* differenti. Mela fil-parti ċentrali, is-Sagra Familja u l-anġli għandhom kuluri pastellini, ċari biex jissimbolizzaw id-divinità, l-ispiritwalità, id-dawl tal-qdusija. Il-kuluri tar-raġġa huma aktar oskuri li jissimbolizzaw l-umanità u d-dgħufija tal-bniedem. Mela hawnhekk ukoll għandek fil-kuluri id-divinità u l-umanità, il-grazzja, id-dawl u l-fragilità tal-bniedem li ukoll jidhlu flimkien. Imma imbagħad il-kumpless kollu fl-ambjent Malti tal-kamra dilabitata huwa mżejjen b'diversi elementi lokali, il-fuħħar u l-qasab biex jkomplu jdaħhlu l-ispettatur fl-ambjent rustiku Malti folkloristiku li jinzel tajjeb bla dubju ta' xejn ma kull min jżuru.

EV: Wara li qsamt magħkom xi ħsibijiet, riflessjonijiet u informazzjoni dwar il-presepju l-gdid tal-Katidral Metropolitan, l-ewwelnett inhegġigkom biex tiġu żżuruh għaliex huwa presepju veru sabiħ. Presepju artistiku, preżżjuż skulturat fl-injam u tara finatezza kbira, ta' min jarah. Barra minn hekk tajjeb illi nhegġigkom illi tipparteċipaw ukoll fil-funzjonijiet li jkollna fil-Katidral tal-Imdina, fil-quddies ta' nofsillejl u fil-quddies tal-*Christmas* filgħodu jquddes l-Arcisqof, jieħu gost ħafna żgur illi jara quddiemu kongregazzjoni sabiħa ta' Maltin, jipparteċipaw fis-sagrifiċju tal-quddies. Jkollkom anke ukoll opportunita biex taraw Katidral imżejjen għal dawn il-festi sbieħ. Tajjeb li nsegwu l-ħinijiet, il-ħinijiet normalment qisu mid-disgħa u nofs sal-erbgħa nofs wieħed jkun jista' jiġi jżur liberalment il-presepju, jkun qiegħed hawnhekk diehel l-Imdina pero fil-ħinijiet tal-quddies u wara l-quddies jkun jista' jarah. Fil-funzjonijiet speċjali tal-lejliet il-Milied u l-Milied ukoll il-presepju ser jkun hemmhekk u wieħed jkun jista' jgawdih ukoll. Ma baqalix xejn iżjed hliet

f'isem il-Kapitlu Metropolitan nawgurawlkom Milied qaddis u hieni u sena mimlija ġid,
paċi u risq.